

Tájrendezés és tájvédelem 3.

A tájrendezést megelőző vizsgálatok, tájanalízis

Dr. Dömsödi, János

Tájrendezés és tájvédelem 3.: A tájrendezést megelőző vizsgálatok, tájanalízis

Dr. Dömsödi, János

Lektor: Dr. Szalai, Tamás

Ez a modul a TÁMOP - 4.1.2-08/1/A-2009-0027 „Tananyagfejlesztéssel a GEO-ért” projekt keretében készült. A projektet az Európai Unió és a Magyar Állam 44 706 488 Ft összegben támogatta.

v 1.0

Publication date 2010

Szerzői jog © 2010 Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar

Kivonat

Az egyes tudományterületek, ill. szakágazatok tájegységekre vonatkozó adathalmazainak összegyűjtése, rendszerezése: tájanalízis.

Jelen szellemi terméket a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény védi. Egészének vagy részeinek másolása, felhasználás kizárólag a szerző írásos engedélyével lehetséges.

Tartalom

3. A tájrendezést megelőző vizsgálatok, tájanalízis	1
1. 3.1 Bevezetés	1
2. 3.2 Vizsgálatok, adatgyűjtések	1
3. 3.3 Növényföldrajzi felosztás	2
4. 3.4 Talajföldrajzi beosztás	2
5. 3.5 Agrárökológiai potenciál szerinti beosztás	4
6. 3.6 Vízrajzi tájfelosztás	7
7. 3.7 Éghajlati beosztás	7
8. 3.8 Tervezési makrokörnyezet	9
9. 3.9 Erdőgazdálkodási tájbeosztás	9
10. 3.10 Összefoglalás	14

3. fejezet - A tájrendezést megelőző vizsgálatok, tájanalízis

1. 3.1 Bevezetés

A tájrendezés (és a birtokrendezés is) akkor lehet eredményes, sikeres, ha mind jobban megismerjük a tájegységeket, azok sajátosságait, adottságait (második fejezet). Csak ezután, a tájgenetika ismereteire alapozva végezhető el az a részletes, hosszadalmas: az egyes tudományterületek, ill. szakágazatok területén, vagy kezelésében levő adathalmazok összegyűjtése, rendszerezése, amelynek birtokában, azt terepbejárásokkal kiegészítve a vizsgálat – a tájanalízis – teljekörűvé válik.

Ebből a fejezetből megismerheti:

- Az egyes tudományterületek, ill. szakágazatok tájegységekre vonatkozó adat- és ismeretanyag gyűjtési mechanizmusát.
- A különböző szakirányú térképek, rajzos munkarészek sokféleségét (szükségességét).

A fejezet elsajátítása után képes lesz:

- A vizsgált tájegység, ill. terület teljeskörű adat- és információs rendszerének összeállítására.
- A vizsgált tájegység, ill. terület teljekörű elemzésére: a tájanalízis elvégzésére.

2. 3.2 Vizsgálatok, adatgyűjtések

A tájrendezés alapjait: a tájak rendszertani elemzését, tagolódását – az egyes munkaterületek földrajzi egységeit – ismerhettük meg a jegyzet első fejezetében. Erre alapozva a tájrendezési tervek készítésének első, tartalmában és időben egyaránt terjedelmes munkafázisa: a munkaterületre vonatkozó vizsgálatok, adatgyűjtések, adatrendszerezések elvégzése. Minél alaposabb az első (fő) munkafázis, a tájanalízis, annál sikeresebb a tájdiagnózis és mindezek alapján a tervezés, kivitelezés.

Bár a természeti földrajzi tájbeosztás az alapokat illetően mindent (klíma, növényzet, talaj, domborzat) felölel, ezen túlmenően, ill. a részletekbe menően az első munkafázis keretében – a vizsgált területre – ismernünk kell az egyes tudományterületek területi rendszereit, felosztásait is annak érdekében, hogy a vonatkozó vizsgálatokat, adatgyűjtéseket elvégezhessük. Az egyes tudományterületek szakági területi rendszerei, ill. felosztásai pl.:

- növényföldrajzi felosztás,
- talajföldrajzi beosztás,
- agrárökológiai potenciál szerinti beosztás,
- vízrajzi tájfelosztás,
- éghajlati beosztás,
- regionális területbeosztás,
- erdőgazdálkodási tájbeosztás.

A *tájrendezés lényege*: a biológiai, műszaki, társadalomtudományi határterületek szintézise (mindegyikből a tájhoz kapcsolódó részek, elemek racionális összeépítése).

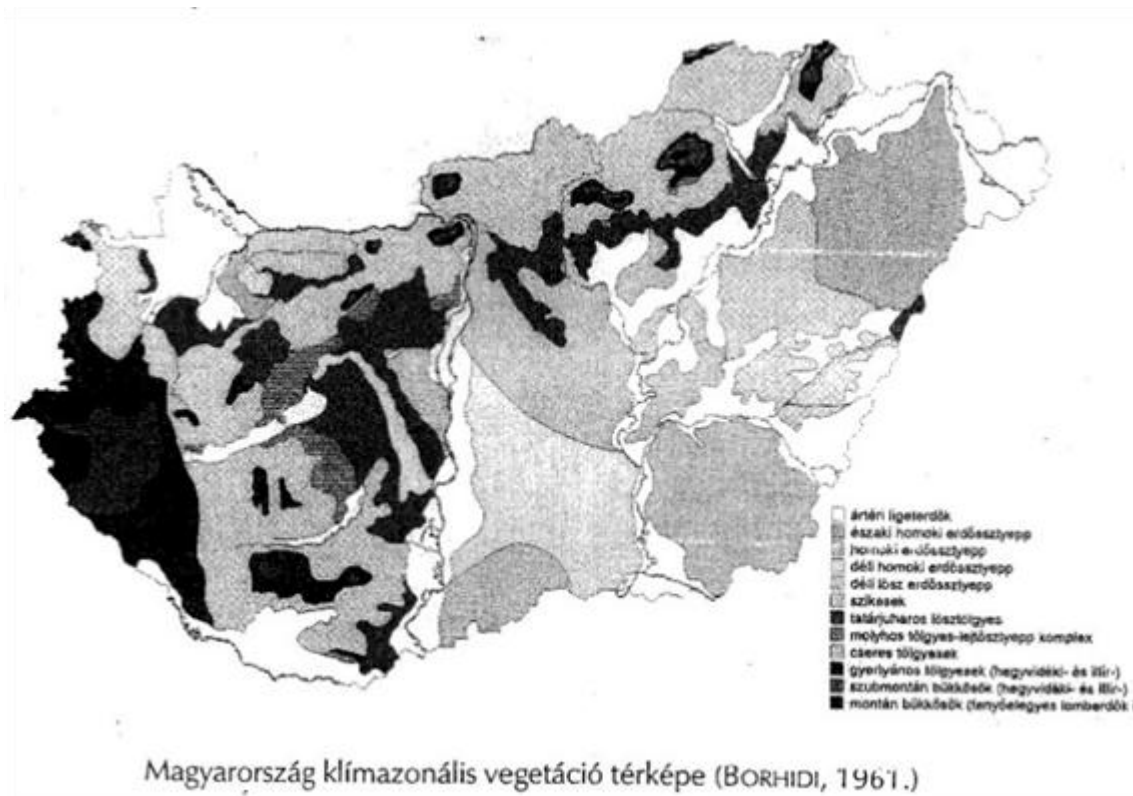
A *birtokrendezés lényege* is hasonló csak ott a műszaki, jogi adatbázisnak, ill. tudományterületnek van meghatározó, koordináló szerepe (miközben a tájrendezési elemek is érvényesülnek).

A tájrendezés során olyan harmóniát kell kialakítani, amely a tájban rejlő különféle értékek lehető legnagyobb mérvű hasznosulását eredményezi. A területi vonatkozású fejlesztés – rendezés – elképzelhetetlen a természeti adottságok részletes felmérése, megismerése nélkül. Akár a települést bővítő (belterületbe csatolás), akár a természetet hatékonyabbá tevő: a mocsarakat, vízfolyásokat szabályozó, a lejtőket teraszoló, táblákat, földrészleteket kialakító, utakat, csatornákat, fasorokat létesítő ösztönös vagy tudatos tevékenység mind-mind a táj alakítását eredményezi.

3. 3.3 Növényföldrajzi felosztás

Magyarország földünk un. északi extratrópusi flórabirodalmába tartozik és 4 flóratartományra tagolódik:

- Kárpáti flóratartomány (hazánkat a kassai flóravidék érinti a Zempléni-hegységnél)
- Alpesi flóratartomány (az alpesi flóravidék a Soproni- és Kőszegi-hegységet érinti)
- Nyugat-balkáni flóratartomány (a Villányi-hegységet és a Dráva-mentét érinti)
- Magyar v. Pannónia flóratartomány (az ország legnagyobb része ide sorolható, *öt flóravidékre* tagozódik, amelyek a szomszédos országokra is kiterjednek):
 1. Az Alföld flóravidéke (7 flórajárással)
 2. Az É-i középhegység flóravidéke (5 flórajárással)
 3. A Dunántúli-középhegység flóravidéke (4 flórajárással)
 4. A Dél-Dunántúl flóravidéke (4 flórajárással)

A Nyugat-Dunántúl flóravidéke (3 flórajárással)

4. 3.4 Talajföldrajzi beosztás

A talajtani (területi) beosztás, osztályozás: a természeti földrajzi és genetikai tagolódás szerin történik.

Azért genetikai: mert a talajtípusok fejlődési, kialakulási folyamatát is figyelembe veszi.

Azért természeti földrajzi (talajföldrajzi), mert a képződés helyét is szem előtt tartja. Ebből következik, hogy a különböző talajtípusok országos elterjedése, ill. területi tagolódása: közelítően követi a természeti földrajzi tájbeosztást. Ezért a mintegy 230 kistájegység mindegyikének megvan a sajátos klíma-, vegetáció-, talajadottsága: a sajátos talajtípusai. A talajtípusok elterjedését a 2. ábra mutatja.

Az uralkodó művelési ág a szántó (4,7 millió ha), ezért a birtokrendezés vonatkozásában nem csak a tájhasználat, hanem a földhasználat: a művelhetőség, azaz a talajtechnológiai adottságok szerint (a fizikai talajféleség szerint) is osztályozni kell a művelt (elsősorban szántó, valamint a szőlő, gyümölcsös) területeket: agyag, homok, vályog, homokos vályog, vályogos homok, homokos agyag, valamint sekély termőrétegű, szikes és tőzezes területek. A gyakorlati földhasználat, ill. a fizikai talajféleségek szerint a felosztás a következő:

- *Savanyú, humuszzegény homoktalajok:* humusztartalmuk 1% alatti, vízelvezető képességük 40-60 mm/h.
- *Savanyú, humuszos homoktalajok:* humusztartalmuk 1% fölötti, vízelvezető képességük 20-40 mm/h.
- *Meszes, humuszzegény homoktalajok:* humusztartalmuk 1% alatti, vízelvezető képességük 40-60 mm/h.
- *Meszes, humuszos homoktalajok:* humusztartalmuk 1% fölötti, vízelvezető képességük 20-40 mm/h.
- *Kitűnő vályog- (öntésanyagon, löszön képződött) talajok:* kémhatásuk semleges vagy gyengén lúgos, humusztartalmuk 2-6%, a humuszos réteg vastagsága 50-200 cm (a javítás igénye, a degradáció nem, vagy kevésbé jellemző).
- *Felszínen savanyú, vályog- és agyagtalajok:* a felszíni réteg savanyú, kötöttebb, gyengébb vízelvezető képességű, néha mérsziginyes, jelentős a nyers humusz, ill. szervesanyag-tartalom, a humuszos réteg vastagsága 60-150 cm.
- *Erősen kötött, savanyú, mérsziginyes agyag- és vályogtalajok:* víztartó képességük igen nagy, de erősen duzzadók, repedezők, vízelvezető képességük 5-15 mm/h, humusztartalmuk 3-6%, a humuszos réteg vastagsága 80-150 cm.

2. ábra. A magyarországi talajtípusok elterjedése (Stefanovits, Szűcs és Dömsödi után összevonással).

A főtypust a római számok, a típust az index-számok rendszerezik. 1= futóhomoktalajok (I₁), 2= rendzinatalajok (II₁), 3= erubáztalajok (II₂), 4= erősen savanyú, nem podzolos barna erdőtalajok (III₁), 5= podzolos barna erdőtalajok (III₂), 6= agyagbemosódásos barna erdőtalajok (III₃), 7= pszeudoglejes barna erdőtalajok (III₄), 8=

Ramann-féle barna erdőtalajok (barnaföldek) (III₅), 9= kovárványos barna erdőtalajok (III₆), 10= csernozjom barna erdőtalajok (III₇), 11= terasz csernozjom talajok (IV₃), 12= típusos mészlepedékes csernozjom talajok (IV_{1.1}), 13= alföldi mészlepedékes csernozjom talajok (IV_{1.2}), 14= mélyben sós alföldi mészlepedékes csernozjom talajok (IV_{1.3}), 15= réti csernozjom talajok (IV₂), 16= mélyben sós réti csernozjom talajok (IV_{2.1}), 17= szoloncsák talajok (V₁), 18= szoloncsák-szolonyec talajok (V₂), 19= réti szolonyec talajok (V₃), 20= sztyeppesedő réti szolonyec talajok (V₄), 21= szolonyeces réti talajok (VI₁), 22= réti talajok (VI₂), 23= öntés réti talajok (VI₃), 24= lápos réti talajok (VI₄), 25= különböző mértékben lecsapolt és telkesített rétláptalajok (VII₁), 26= lápföldes talajok (VII_{1.5}), 27= mocsári, ártéri erdők talajai (VIII₁), 28= nyers öntéstalajok (IX).

- *Sekély termőrétegű talajok*: az altalajban közel a felszínhez a növények gyökerei által hasznosíthatatlan meszes, szikes, glejes padokat vagy mérgező anyagokat tartalmazó vályog- és agyagtalajok.
- Tőzeg- és kotutalajok (láptalajok).
- Mezőgazdasági termelésre alkalmas szikes talajok (főként szolonyec).
- Mezőgazdasági termelésre feltételesen alkalmas szikes talajok (részben szolonyec, részben szoloncsák-szolonyec talajok).
- Mezőgazdasági termelésre alkalmatlan szikes talajok (főként szoloncsákok, szoloncsákok-szolonyec).

A *köves* talajokon levő nagy mennyiségű közettörmelék (kb. 80%) miatt a talaj szerkezeti tulajdonságai nem érvényesülnek. A teljesen *kavicsból* álló talajok a legdurvább váztalajok. A *homoktalajokban* a homokszemcsék nagysága alapján finom és durva szemcséjű homoktalajokat különböztethetünk meg. A *legsilányabb* homoktalajok rétegesen javíthatók. Az *agyagtalajok* hasznosítása talajtechnológiai szempontból a legtöbb szakértelmet követeli meg. A *tisztán agyagos* talaj mezőgazdasági művelésre csaknem alkalmatlan. A *nedves, hideg* agyagtalaj vízrendezés nélkül ne, vagy alig művelhető. A *nehéz agyagos* talajok rét, legelő művelési águ hasznosítása célravezetőbb. A *szerves* (tőzeges) talajok is szélsőségesek, ásványi részt nem vagy alig tartalmaznak, nagy vízkapacitásúak, de víz nélkül a tőzeg gyorsan oxidálódik (kotuképződés). A *sós, szikes* talajok legszembetűnőbb jellegzetessége a „sókivirágzás” és a mélységi „szikfok” (leásással lehet felismerni). A *szódás* talajok a talajok mikroreliefjével vannak szoros összefüggésben (Duna-Tisza köze, nedves, mocsaras térségek). A *szolonyec* lehetnek szántók, a szoloncsákok többnyire gyepek, nádasok. A szikesek javítása összetett feladat: gyakran vízrendezés és fizikai, kémiai talajjavítás.

Művelhetőség. Az agyagtartalomtól függően, a művelhetőség szempontjából különböző kategóriákat különböztethetünk meg: agyagos vályog (50% agyag); vályogos agyag (60% agyag); nehéz kötött agyag (75%-nál több agyag). A nagy kötöttség következtében gyakori a kötötten morzsás (poliéderes), diós, hasábos, oszlopos szerkezet, vagy a szerkezet nélküli állapot. Mindez szélsőséges vízforgalommal, szélsőséges és kedvezőtlen levegő-forgalommal jár együtt. Gyakran telítetlenek (a kolloidok felületén jelentős mennyiségű H-ion), meszezésre szorulnak. A száraz agyagtalaj szikla keménységű, nagyon rögösödő, nedves kenődő (ezért a művelés időpontját nehéz eltalálni).

5. 3.5 Agrárökológiai potenciál szerinti beosztás

Ez a beosztás a mezőgazdaság adottságait (éghajlat, talaj, hidrológia) és annak a nagyobb földrajzi egységeit veszi alapul és a települések közigazgatási határaihoz igazodik.

I. Dunai Alföld

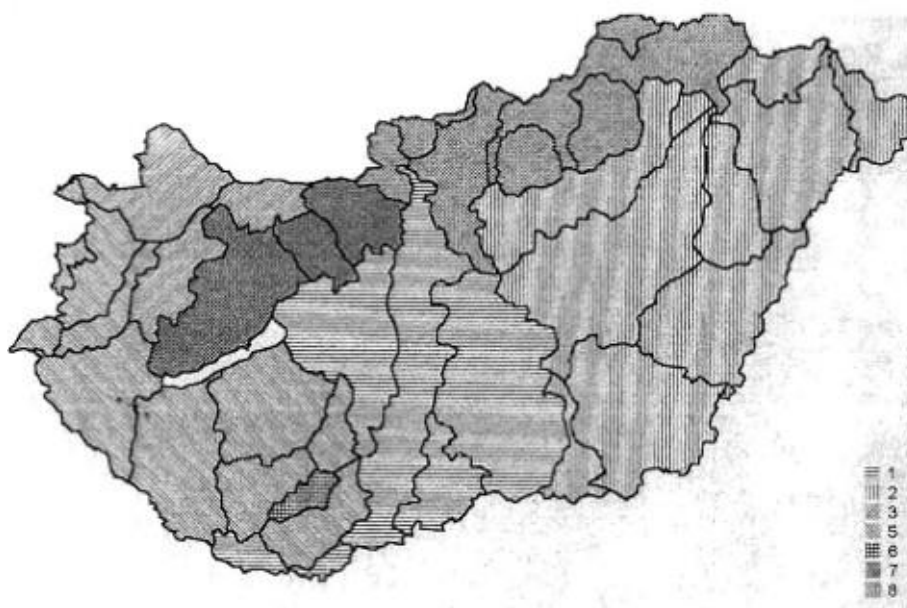
Dunamenti –síkság
Duna-Tisza közti hátság
Bácskai hátság
Mezőföld
Drávamenti-síkság
F
G

I. Dunai Alföld

1. Dunamenti –síkság

2. Duna-Tiszaközi hátság
 3. Bácskai hátság
 4. Mezőföld
 5. Drávamenti-síkság
- II. Tiszai Alföld
6. Felső-Tisza-vidék
 7. Közép-Tisza-vidék
 8. Alsó-Tisza-vidék
 9. Észak-alföldi hordalékkúp-síkság
 10. Nyírség
 11. Hajdúság
 12. Berettyó-Körös-vidék
 13. Körös-Maros köze
- III. Kisalföld
14. Győri-medence
 15. Marcal-medence
 16. Komárom-Esztergomi-síkság
- IV. Nyugat-magyarországi peremvidék
17. Alpokalja
 18. Sopron-vasi-síkság
 19. Kemeneshát
 20. Zalai-dombság
- V. Dunántúli dombvidék
21. Külső-somogy
 22. Belső-somogy
 23. Tolna-Baranyai-Dombság
- VI. Mecsek-vidék
24. Mecsek és Mórágyi-rög
- VII. Dunántúli-középhegység
25. Bakony-vidék
 26. Vértes és Velencei-hegység vidéke
 27. Dunazug-hegység

- VIII. Észak-magyarországi hegyvidék
- 28. Dunakanyar hegyvidéke
 - 29. Nógrádi-medence
 - 30. Cserhát-vidék
 - 31. Mátra-vidék
 - 32. Bükk-vidék
 - 33. Heves-Borsodi-medencék és dombságok
 - 34. Észak-borsodi-hegyvidék
 - 35. Tokaj-Zempléni-hegyvidék

Magyarország agrárökológiai tájfelosztása (GHIMESSY, 1984. p. 41.)
1. Dunai Alföld, 2. Tiszai Alföld, 3. Kisalföld, 4. Nyugat-magyarországi peremvidék, 5. Dunántúli-dombvidék, 6. Mecsek-vidék, 7. Dunántúli-középhegység, 8. Észak-magyarországi hegyvidék

3. ábra. Magyarország agrárökológiai tájfelosztása (Ghimessy, 1984).

1. Dunai Alföld, 2. Tiszai Alföld, 3. Kisalföld, 4. Nyugat-magyarországi peremvidék, 5. Dunántúli-dombvidék, 6. Mecsek-vidék, 7. Dunántúli-középhegység, 8. Észak-magyarországi hegyvidék

A földhasználat a művelési ágak, a faj, ill. fajtakiválasztások, valamint a termelési, termesztési technológiák (részelemek) megfelelő alkalmazásával, kiválasztásával valósul meg. A földhasználat teljesítőképességének: *agroökológiai potenciáljának* kihasználtsága az egyes agroökológiai egységekben, ill. azok kistájain igen különböző, gyakran csak 50-60%.

A racionális földhasználat-tájhasználat lényege, alapkritériuma az, hogy a földet arra használjuk amire a legalkalmasabb. A termelés (növénytermesztés, erdészet, kertészet) hozama növelhető, ha a különböző természeti tájak művelési ág- és vetésszerkezetét az ökológiai (meteorológiai, hidrológiai és talaj) viszonyoknak megfelelően alakítjuk ki.

A termőhelyi tényezők közül vitathatatlanul egyik legfontosabb tényező a talaj, mivel a „termékenységet” kialakító tulajdonságainak egy része (ellentétben pl. a meteorológiai tényezőkkel) mesterséges beavatkozásokkal (melioráció, agrotechnika) megváltoztatható, befolyásolható. A melioráció gyakran a földvédelemmel összefüggően valósul meg, amely a termőföld termőképességének tartós növelését szolgálja.

A tájrendezés-tagosítás-birtokrendezés során arra kell törekedni, hogy a kialakításra kerülő táblán belül lehetőleg azonos adottságú területeket, azonos tulajdonságú talajokat vonjunk össze.

6. 3.6 Vízrajzi tájfelosztás

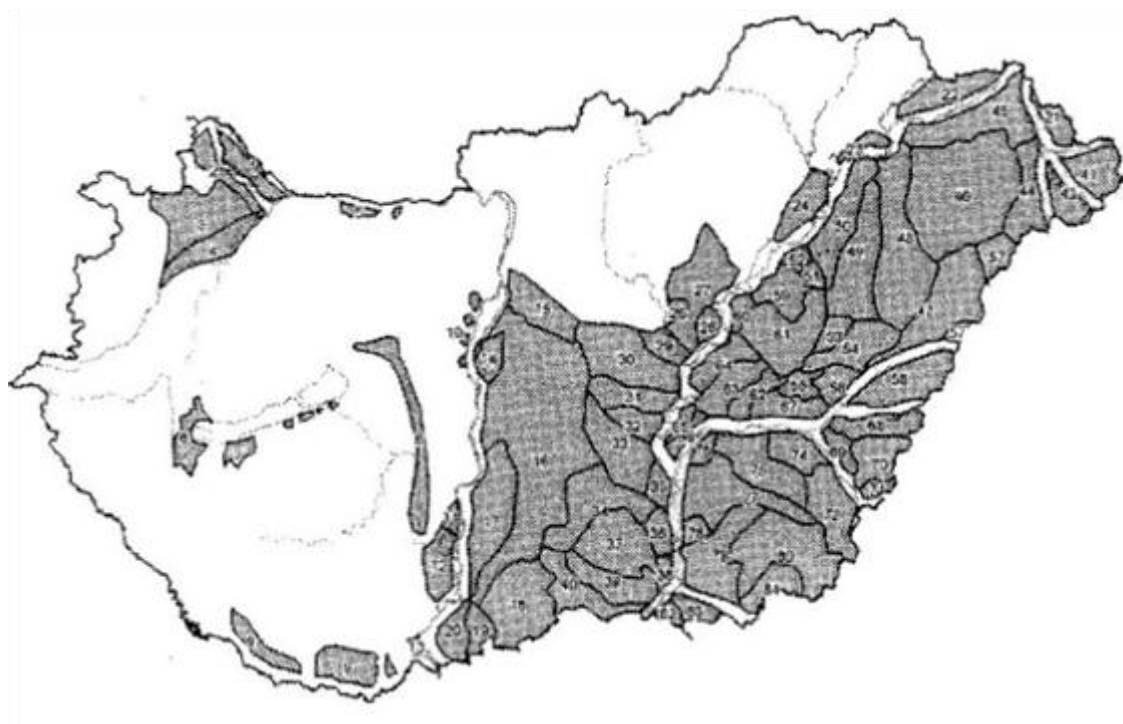
A vízrajzi tájfelosztást a **geomorfológiai** adottságok és a hozzájuk tartozó **vízfolyások** rendszere határozza meg. E szerint megkülönböztetünk:

- hegy- és dombvidéki területeket,
- és síkvidékeket.

A hegy- és dombvidéki területek uralkodó vízfolyásaihoz: a **VÍZGYŰJTŐK**, a síkvidékeken levő ár- és belvízlevezető csatornákhöz: a **BELVÍZGYŰJTŐK** (területi egységek) tartoznak.

Belvízgyűjtők

Vízgyűjtők

Hazánk a Duna, a Tisza és a Dráva folyó vízgyűjtő rendszerén terül el. Ezen belül a hazai folyók vízgyűjtő területei közül a Zalaé az ország határon belül fekszik, míg a Bodrog, a Hernád, a Körösök, a Maros, a Sajó és a Szamos jelentős része a trianoni határokon kívül van. A kialakult vízgyűjtők és belvízrendszerek lehatárolásait a 4. ábra mutatja.

Az alföldeken a földhasználatot a belvizek jelentős mértékben akadályozhatják. Belvíz minden olyan felszíni víz, amely zárt területen időszakosan keletkezik, a talajt telíti és elborítja a mélyebben fekvő területeket. A víz visszatartása, ill. tárolása történhet a talajban; felszíni meglévő tárolóban (holtmederben); mesterséges tárolóban: övgátas legelőn; csatornában duzzasztva; töltéssel körülvett tárolókban. Az ország területének mintegy felét érintik a különböző mértékű és gyakoriságú belvizek.

7. 3.7 Éghajlati beosztás

A *Köppen-féle* osztályozás szerint az ország területének nagyobb része az un. *meleg, mérsékelt éghajlat* övezetbe (egyenletes évi csapadékeloszlással), kisebb része az un. *boreális éghajlati övezetbe* (hideg tél, egyenletes évi csapadékeloszlással) tartozik.

A *Trewartha-féle* osztályozás figyelembe veszi a felületi, genetikai (növény- és talajföldrajzi) adottságokat is, ezért a területek osztályozására, vizsgálatára jobban alkalmas, mint a meteorológiai adatokra épülő Köppen-féle. E szerint hazánk az ún. hűvös éghajlatokhoz tartozik.

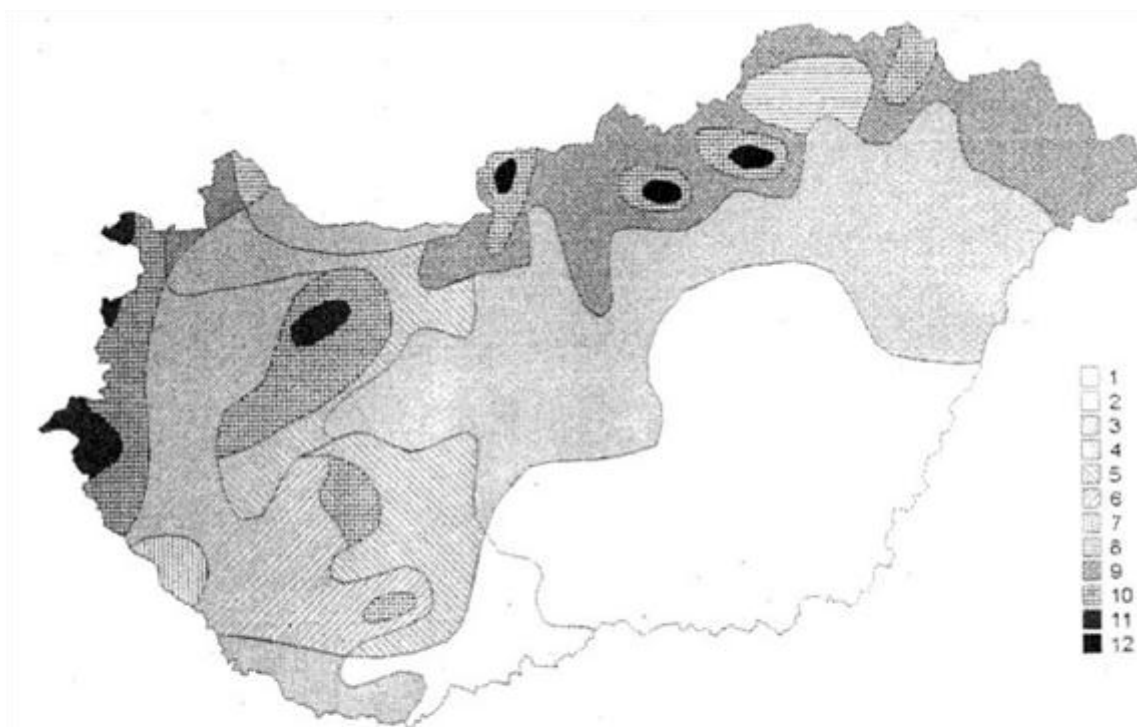
Az egyes éghajlati körzetek kijelölése a Trewartha-osztályozás szerint: a *vízellátottság* és a *hőellátottság* szerint a H ariditási index alapján történik:

- Nedves, ha a $H < 0,85$
- Mérsékelt nedves, ha $0,85 < H < 1,00$
- Száraz, ha $H > 1,15$

A hőellátottság az átlaghőmérséklethez (t_v) viszonyít:

- Meleg, ha a $t_v > 17,5$ °C
- Mérsékelt meleg, ha $16,5$ °C $< t_v < 17,5$ °C
- Mérsékelt hűvös, ha $15,0$ °C $< t_v < 16,5$ °C
- Hűvös, ha a $t_v < 15,0$ °C

A víz- és hőellátottság szerint hazánkban 12 éghajlati körzetet tudunk elkülöníteni (5. ábra).

Magyarország éghajlati körzetei PÉCZELY nyomán

1. meleg, száraz, 2. meleg, mérsékelt száraz, 3. meleg, mérsékelt nedves, 4. mérsékelt meleg-mérsékelt száraz, 5. mérsékelt meleg-mérsékelt nedves, 6. mérsékelt meleg-nedves, 7. mérsékelt hűvös-száraz, 8. mérsékelt hűvös-mérsékelt száraz, 9. mérsékelt hűvös-mérsékelt nedves, 10. mérsékelt hűvös-nedves, 11. hűvös-nedves, 12. igen hűvös-nedves

5. ábra. Magyarország éghajlati körzetei (PéczeLy nyomán).

1. meleg, száraz, 2. meleg, mérsékelt száraz, 3. meleg, mérsékelt nedves, 4. mérsékelt meleg-mérsékelt száraz, 5. mérsékelt meleg-mérsékelt nedves, 6. mérsékelt meleg-nedves, 7. mérsékelt hűvös-száraz, 8. mérsékelt hűvös-mérsékelt száraz, 9. mérsékelt hűvös-mérsékelt nedves, 10. mérsékelt hűvös-nedves, 11. hűvös-nedves, 12. igen hűvös-nedves

8. 3.8 Tervezési makrokörnyezet

Az ELTE Gazdaságföldrajzi Tanszéke és a volt Építésügyi Minisztérium először 9-9 régiót javasolt. Ez a megyék megbontását is eredményezte volna. Ezért inkább a már kialakult közigazgatási (megye) rendszer nyújtotta gazdasági előnyöket vették figyelembe, és ez alapján hat tervezési-gazdasági körzetet hoztak létre a megyék összevonásával (közig. határ változások nélkül):

- I. Központi körzet (Budapest főváros és Pest megye)
- II. Észak-Magyarország (Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén)
- III. Észak-Alföld (Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar)
- IV. Dél-Alföld (Bács-Kiskun, Csongrád, Békés)
- V. Észak-Dunántúl (Győr-Moson-Sopron, Vas, Fejér, Komárom-Esztergom)
- VI. Dél-Dunántúl (Baranya, Tolna, Somogy, Zala)

A szolgáltató (víz, gáz, villany, MÁV, Volán) rendszer szempontjából van főként jelentősége.

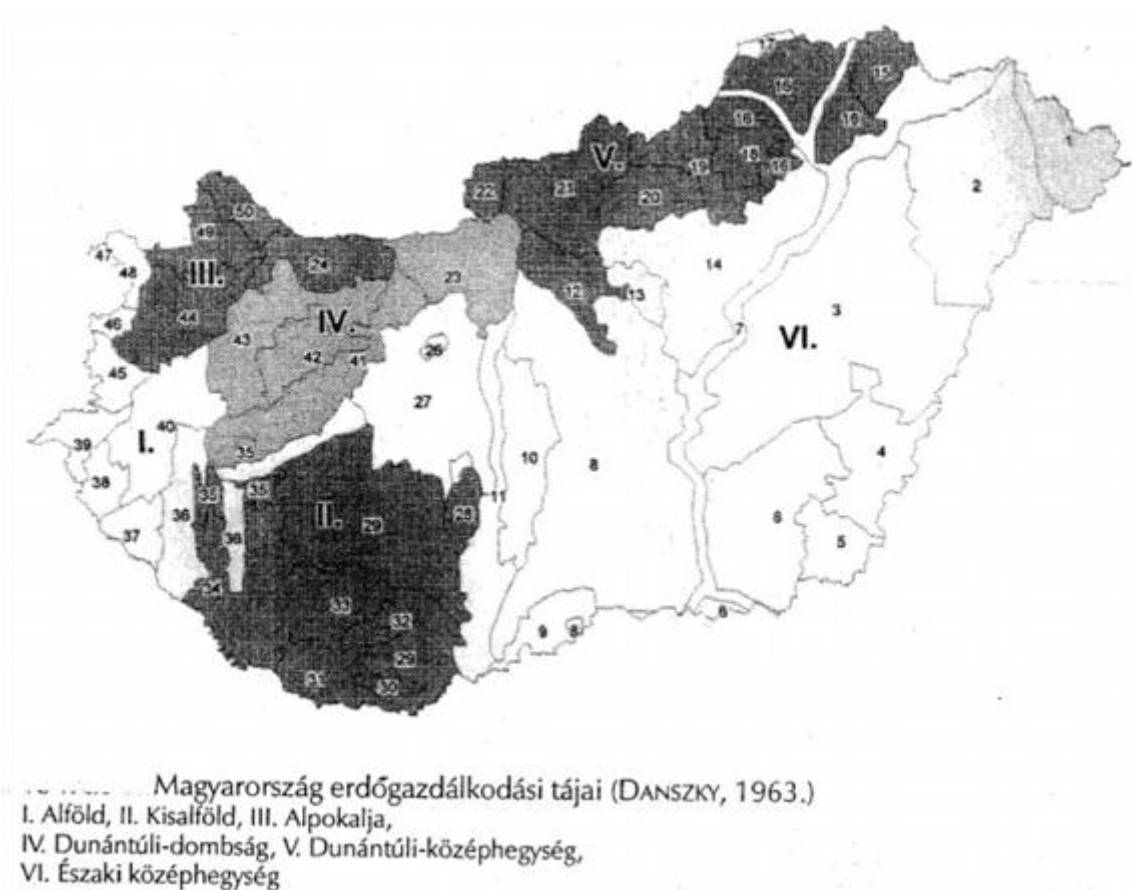

6. ábra. A tervezési-gazdasági körzetek lehatárolása

9. 3.9 Erdőgazdálkodási tájbeosztás

Az erdőgazdálkodási tájbeosztás alapvetően a földrajzi nagytájakhoz (I. Alföld; II. Kisalföld; III. Alpokalja; IV. Dunántúli dombtság; V. Dunántúli-középhegység; VI. Északi-Középhegység) igazodik.

A nagytájakon 50 erdőgazdasági tájat különíthettek el, amelyek további 77 tájrészre tagolódnak 7. ábra.

7. ábra. Magyarország erdőgazdálkodási tájai (Danszky, 1983).

I. Alpokalja, II. Dunántúli-dombság, III. Kisalföld, IV. Dunántúli-középhegység, V. Északi-középhegység, VI. Alföld

Tájrendezés szempontjából meghatározó szerepe van az erdők rendszertani felosztásának.

Hasznításuk szerint.

Az őserdő: érintetlen (vadon), amely ember által nem befolyásolt spontán fejlődéssel alakult ki.

A másodlagos őserdő: amelyben az ember korábban beavatkozott, de az már nem ismerhető fel, mivel a természet évszázadok óta zavartalanul uralkodik benne.

A pionír erdő: a szukcessziós fejlődés kezdetén levő, ún. pionír fajokból álló természetes erdő.

A gazdasági erdő: az emberi céloknak kialakított, gazdálkodással hasznosított erdő, amely lehet:

- Természetes erdő: természetes újulatokból származó ember által kezelt őshonos fafajokból álló erdő (természetes, eredeti erdőtársulás).
- Származék erdő: külső beavatkozás következtében néhány ellenálló őshonos fafajra degradálódott, de még háborítatlan erdőtalajon kialakult természetes erdő.
- Természetszerű erdő: őshonos fafajokból mesterségesen létrehozott erdő.
- Ültetvényszerű (kultur-) erdő: nem őshonos fafajokból, mesterségesen kialakított erdő.
- Faültetvény: meghatározott termék, vagy szaporítóanyag nyeresését szolgáló, általában intenzív kezelésű, mesterségesen kialakított erdő.

Eredetük szerint.

- A szálerdő: magról vagy dugványról eredt fákból álló erdő.
- A sarjerdő: tuskó- vagy gyökérsarjból eredet fákból álló erdő.
- A vegyes eredetű erdő: mag- és sarjeredetű fákat egyaránt tartalmaz.

Gazdálkodási módok szerint.

Vágásos erdő: a vágások az erdőt térben és időben érintik (vágáskor, vágásterület).

- Tarvágásos erdő: a tarvágások következtében jön létre, az utódállományok egykorúak.
- Felújító-vágásos erdő: a fokozatos felújító-vágás eredménye, az utódállomány nem egykorú.
- Szálaló-vágásos erdő: jellemzője, hogy az ilyen módon kialakult erdőnek nincs vágásterülete és vágáskora.

Rendeltetés szerint.

Gazdasági erdő (GE): valamilyen termék létrehozására szolgál, pl.:

Fatermelés (FT).

Szaporítóanyag termelés (SzT)

- magtermelő állományok (MÁ),
- magtermesztő ültetvények (MP),
- dugványtermelést szolgáló állományok (VSz).

Vadgazdálkodás (VG)

- vadvédelem (VV),
- zárttéri vadgazdálkodás (ZG),
- vadaskert (VK).

Védelmi erdő (VE): fő rendeltetése az élő és élettelen környezeti elemek (fafaj, növényzet, állatvilág) és mesterséges objektumok közvetett vagy közvetlen védelme.

Településvédelmi erdő (TLV)

- lakott területeket (LTV),
- ipartelepek, üzemek környezetét (IÜV),
- gyógyintézetek környezetét (GYV),
- zaj-, por-, levegőszennyeződés ellen (ZAV).

Természetvédelem (TV).

Talajvédelem (TAV)

- meredek terület (MT, 8. ábra),
- futóhomok, kotu (FHK),
- vízmosás (VMO),
- mezővédő erdő (MVE),
- gyenge termőhely (GYE),

- talajvédő cserjés gyepek (CSE),
- rekultivációs terület (REK).

Egyéb védelem (EV)

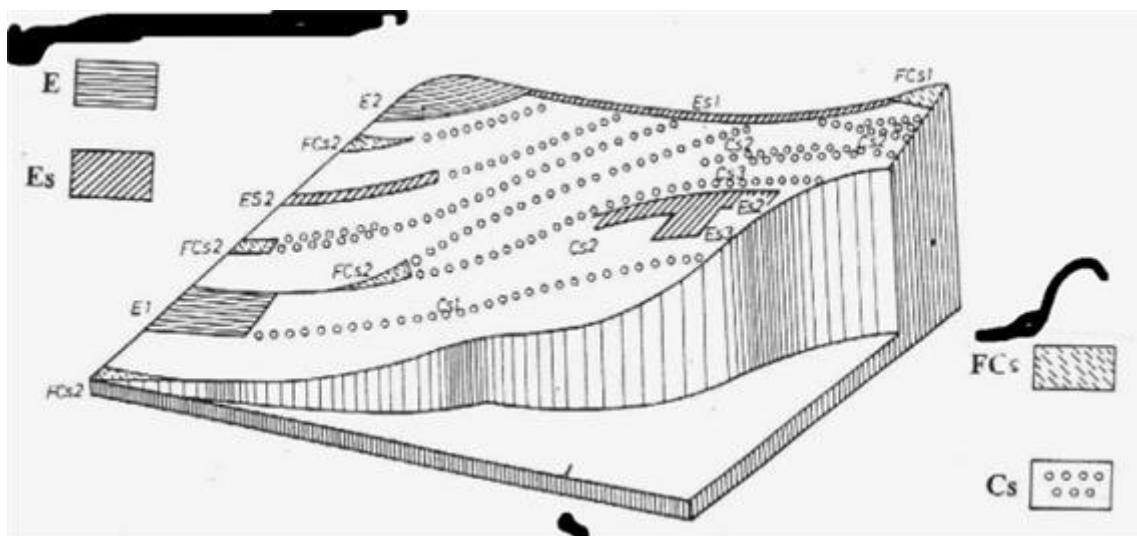
- vízgazdálkodási célokat szolgáló (VÍZ, 9. ábra),
- út, vasút (ÚT, 10. ábra),
- épület, üzem (ÉP),
- bányabiztonsági övezet (BÁ).

Közjóléti erdők (KJ): az üdülést, sportot, rekreációt szolgálják, pl.:

- parkerdő (PA),
- sétaerdő (SE),
- sport, üdülés és turisztikai célokat szolgáló erdő (SP),
- kultúrtörténeti emlékhely (KTE).

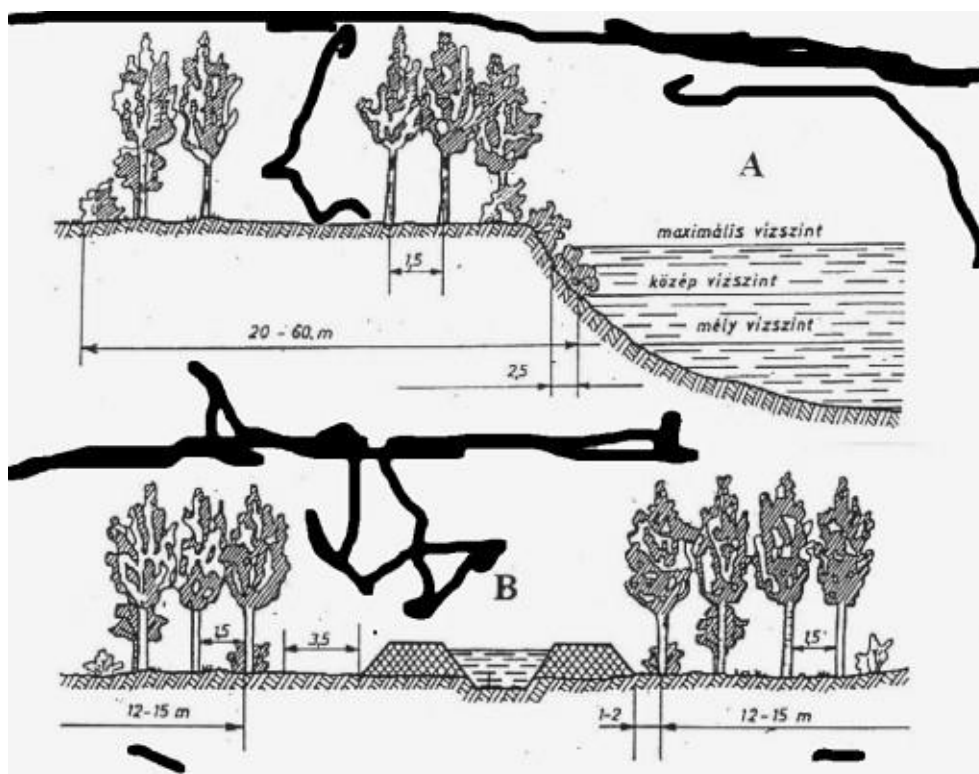
Az erdő egyéb rendeltetése (ER)

- tudományos célú kutatás, oktatás (TKO),
- szennyvíz, hígtrágya elhelyezés (SZH),
- egyéb (EGY).

8. ábra. A talajvédő fásítás elrendezése vízgyűjtőben.

E= erdő (mezőgazdasági művelésre nem alkalmas terület), Es= erdősáv, FCs= facsoport, Cs= cserjesáv, E₁E₂= erdő 25%-os lejtőn, E_{s1}= erdősáv gerincen lehordás ellen, E_{s2}= erdősáv domború lejtőn lehordás ellen, E_{s3}= erdősáv homorú lejtőkön vízszabályozásra, FC_{s1}= facsoport rövid művelési hosszúság kiküszöbölésére, FC_{s2}= facsoport művelési irány kijelölésére, Cs₁= cserjesáv művelési irány kijelölésére, Cs₂= cserjesáv rövid munkaut megújítására, Cs₃= cserjesáv homorú lejtő erdősávja felett, víz- és hordalékfogó.

9. ábra. Öntözött területek vizes létesítményeinek védőfásítása.

A= a víztározók mentén a cserjékből álló védősáv-szegély első sorát a középvízszint közelébe kell ültetni, az erdősáv 20-60 m széles legyen, B= a sávok elhelyezése az elosztó csatorna két oldalán.

Végezetül célszerű megemlíteni a „klasszikus” (a Római Birodalomban is használt) területi-táji kategóriák elnevezéseit is. 1. Provincia= tartomány, pl. Kárpát-medence; 2. Territorium= tájkörzet, pl. Nagy-Alföld; 3. Régió= nagytáj, pl. egy Nemzeti Park; 4. Municipium= táj, pl. egy Tájvédelmi Körzet; 5. Vicus= középtáj, pl. egy erdészet, természetvédelmi terület; 6. Saltus= kistáj, pl. egy mezőgazdasági üzem; 7. Villa rustica= tájrészlet, pl. tábla, dűlő; 8. Centuria= tájsejt, pl. tanya; 9. Locus= hely.

10. ábra. Az autópálya által megbontott tájharmóniát fásítással (az eltérő színű, formájú és térhatású facsoportok, cserjecsoportok elhelyezésével) lehet visszaállítani.

Összegzésként megállapítható, hogy a tájak vizsgálatával, tervezésével kapcsolatos ismereteket, információkat a legkülönbözőbb lehatárolási rendszerekből kell felderíteni összegyűjteni. A munkát nehezítik a különböző jellegű nyilvántartások, térképrendszerek (méretarányok, a tartalom, szerkezet eltérő jellege stb.).

10. 3.10 Összefoglalás

Az egyes tudományterületekről, ill. szakágazatoktól beszerezhető adatok: a növényföldrajzi, a talajföldrajzi, az agroökológiai potenciál szerinti, a vízföldrajzi, az éghajlati, a tervezési makrokörnyezet szerinti és az erdőgazdálkodás szerinti adatrendszerekre tagolódnak (térképrendszerek, monográfiák, helyszíni bejárások, különböző rajzos, táblázatos, szöveges összefoglalók). Ezek összessége alapján végezhető el a teljeskörű tájanalízis.

Önellenőrző kérdések.

1. Ismertesse a növényföldrajzi és talajföldrajzi tájbeosztást!
2. Ismertesse az agroökológiai potenciál szerinti és a vízrajz szerinti tájbeosztást!
3. Ismertesse az éghajlati, a tervezési makrokörnyezet szerinti és az erdőgazdálkodás szerinti tájbeosztást!

Gyakorló feladatok.

1. Végezze el egy kistájegység vízrajzi és talajföldrajzi vizsgálatát!
2. Végezze el egy kistájegység éghajlati és erdőgazdálkodási vizsgálatát!

Irodalomjegyzék

Csemez A.: *Tájtervezés – Tájrendezés*, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1996

Dömsödi J.: *Földműveléstan*, NYME Geoinformatikai Főiskolai Kar, Székesfehérvár, 2002

Dömsödi J.: *Földhasználat*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006

Marosi S. – Somogyi S.: *Magyarország kistájainak katasztere I-II*, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet kiadása, Budapest, 1990

Ghimessy L.: *A tájpotenciál*, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest 1984

Jereb O.: *Erdőműveléstan*, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1980